

Aforismin kieli ja mieli

Aforismi on vaikeasti luokiteltava ja toistaiseksi melko vähän tutkittu kirjallisuuden laji. Viime vuosikymmeninä aforismien harrastus on kuitenkin selvästi lisääntynyt sekä Suomessa että muualla Euroopassa. Tämä näkyy sekä julkaistujen aforismikokoelmien määrän kasvuna että aforismeja koskevan tutkimuksen lisääntymisenä. Aforismeista keskustellaan julkisesti, aforismeja esitetään ja käsitellään sekä mediassa että erilaisissa kirjallisissa tilaisuuksissa. Suomalaiset aforistikot ja aforismien harrastajat ovat perustaneet oman yhdistyksensä vuonna 2005, ja Paimiossa on kesäkuusta 2004 alkaen jo kolmena peräkkäisenä vuonna järjestetty alkukesästä valtakunnalliset aforismpäivät, joilla on pohdittu aforismien olemusta, historiaa ja suhdetta muihin kirjallisuuden lajeihin sekä keskusteltu aforismien laatimisesta ja niiden lukemisesta. Idean isä ja tapahtuman ensimmäinen rakentaja oli vuonna 2004 läänintaiteilijana toiminut runoilija Tommi Parkko.

Aforismiharrastuksen elpymiseen on monia syitä. Aforismien tapaisessa pienimuotoisessa proosassa kiteytyvät monet nykyaikana arvostetut asiat. Lukijan kannalta aforismi on otollinen kirjallisuuden muoto, koska aforismi on lyhyt ja palkitsee, jos palkitsee, lukijansa nopeasti. Aforismeja voi nauttia pienen annoksen kerrallaan, joten niihin voi paneutua lyhyenäkin välitheatena, eikä nautinto jää kesken niin kuin voi käydä esimerkiksi romaania lukiessa. Kirjoittajan kannalta etuna on se, että aforismeja laatimalla voi reagoida ajan ilmiöihin paljon nopeammin kuin laajoilla sanataideteoksilla. Koska aforismi yleensä vaatii erityistä ajattelu- ja päättelyponnistusta sekä tekijältä että lukijalta, niin aforismin laatija kuin sen tulkitsijakin saavat tyydytystä tuntiessaan suorittaneensa tehtävän ja tehneensä enemmän kuin vastaavan mittaisen tavanomaisen kielellisen ilmauksen tuottaminen tai ymmärtäminen olisi vaatinut. Aforismiin liittyvä älyllisyyden ja syvällisyyden leima on arvostettu jo sinänsä.

Aforismit ovat myös käyttöaitetta. Sopivia aforismeja voi käyttää esimerkiksi tervehdyksinä, onnitteluina, juhlapuheiden osina, kirjojen mottoina sekä pieninä ohjelmanumeroina. Aforismit ovat usein sisällöltään hyvin ylei-

siä, joten ne sopivat periaatteessa kaikille ja kaikkialle. Aforismien aktiivinen tuottaja- ja kuluttajajoukko onkin viime aikoina selvästi laajentunut: aforismia on perinteisesti pidetty miesten kirjallisuutena ja useimmat vanhan polven aforistikot ovat olleet miehiä (tärkeä poikkeus on ollut Maria Jotuni 1920-luvulta alkaen), mutta nykyään sekä aforismien laatijoissa että harrastajissa alkaa olla yhä enemmän naisia. Internetin välityksellä vanhat ja uudet aforismit leviävät ennennäkemättömän nopeasti ja tehokkaasti.

Käsittelen artikkelissani ensin aforismi-käsitteen ja vastaavan termin historiallista taustaa sekä aforismien kirjalliseen luokitteluun liittyviä kysymyksiä, tämän jälkeen esittelen joitakin aforismeille tyypillisiä kielen piirteitä, aforismien keskeisimpiä rakennetyyppejä ja kielellisten rakenteiden taakse aukeavia semanttisia tulkintamahdollisuuksia. Lopuksi pohdin aforismin funktioita ja aforistikon mahdollisia rooleja.

Aforismin historiaa

Sekä termi *aforismi* että eurooppalaisen aforismin perinne juontuvat antiikin Kreikasta. Aforismin isä oli aivan kirjaimellisesti lääketieteen isänäkin tunnettu Hippokrates, Kos-saarella noin vuonna 460 ennen ajanlaskun alkua syntynyt filosofi, joka raivasi tietä nykyaikaiselle lääketieteelliselle ajattelulle. Hippokrates korosti sitä, etteivät taudit olleet jumalien lähettämiä vitsauksia, vaan niillä oli luonnolliset syyt, jotka lääkärin tuli selvittää.

Hippokrates puki tutkimustensa tulokset ja lääkärintyössään noudattamansa periaatteet tiiviiden oppilauseiden muotoon ja antoi lauseille nimityksen *aphorismós*. Nimityksen taustalla on kreikan verbi *aphorízein* 'rajoittaa, määrittellä', jonka rakenneosat ovat etuliite *apo-* 'pois, erilleen, täysin' ja verbi *horízein* 'rajoittaa'. Kreikan *aphorismós*-sanana alkuperäinen peruseritys on siis ollut 'rajojen määrittäminen', ja tästä on päästy 'erottamisen' ja 'määrittelemisen' kautta merkitykseen 'ytimestä lause' (Koukkunen 1990, 7–8, 39).

Hippokrateen nimiin kirjattuja aforismeja ovat esimerkiksi *Taide pitkä, elämä lyhyt ja Tärkeintä on olla vahingoittamatta* [potilasta]. Ensimmäiset aforismit ovat olleet filosofisia oppilauseita, aktiivisesti ajattelemalla saavutetun tiedon kiteytyksiä, joilla on ollut opettamisessa ja tiedon levittämisessä tärkeä funktio. Itse asiassa jotkut niistä ovat pelkistyneet lyhyeen, iskevään muotoonsa vasta ajan mittaan. Esimerkiksi Hippokrateen ensin mainittu aforismi on alkumuodossaan ollut paljon pitempi: *Elämä lyhyt, taito pitkä, tilaisuus pakeneva, kokeilu vaarallinen, arvostelu vaikea* (Henriksson 1963, 124–125).

Hippokrateen aikana kirjojen kirjoittaminen ja lukeminen ei ollut opettamisen ja oppimisen keskeinen muoto, vaan opettaminen tapahtui keskuste-

lemalla ja opettajan sanoja mieleen painamalla. Oli tärkeätä, että opittavat asiat esitettiin taitavasti muotoiltuina ja mieleenpainuvina oppilauseina. Kirjoittaminen saatettiin antiikin aikana nähdä jopa ihmiselle vieraana, ajattelija muistamiskykyä heikentävänä tekijänä, jota mahdollisuuksien mukaan piti välttää (Ong 1982, 76–79). Niinpä Hippokrates ei suinkaan ole ainoa antiikin oppinut, jonka aforismeja on säilynyt nykyaikaan. Niin sanotuista lentävistä lauseista juontuu suuri osa antiikin Kreikan ja Rooman ajattelijoilta ja puhujilta (tarkemmin esim. Streng-Renkonen 1938, 25–31). Antiikista alkaen aforismin muotoon on puettu myös yhteiskunnallisia kannanottoja, sekä yleisiksi totuuksiksi että subjektiivisiksi mielenilmauksiksi tarkoitettuja.

Ajanlaskun alun jälkeen ajattelun ja opettamisen monopoli siirtyi Euroopassa pitkäksi aikaa kirkolle. Raamatusta irrotetuille tai pyhistä teksteistä johdetuille mietelauseille antoi aivan erityisen painoarvon se, että niiden oli katsottava edustavan yli-inhimillistä järkeä ja maailmanjärjestystä. Raamatunlauseita ja kirkkoisien opetuksia opetettiin ja opeteltiin ulkoa, sillä kirjat olivat keskiajan lopulle asti äärimmäisen kalliita ja harvinaisia ja kopioiden teettäminen vaati sekä aikaa että rahaa. Vasta kirjapainotaidon keksimisen myötä tuli mahdolliseksi valmistaa suhteellisen helposti ja nopeasti useita samanlaisia kappaleita samasta teoksesta, ja vasta tällöin kirja tuli tavallisen ihmisen ulottuville.

Ensimmäinen tietokirjailija, joka elätti itsensä painettuja teoksia kirjoittamalla ja markkinoimalla, oli tunnettu alankomaalainen humanisti Erasmus Rotterdamilainen. Hän suosituimpiin teoksiinsa kuului *Adagiorum Collectanea*, antiikin sananparsia ja niiden selityksiä sisältävä kokoelma, joka ilmestyi ensi kertaa vuonna 1500. Tästä kokoelmasta, jota Erasmus jatkuvasti kehittäi ja täydensi, tuli kansainvälinen jymymenestys, ja siitä otettiin jo Erasmusken omana elinaikana yli neljäkymmentä painosta (Heininen 2006, 20). Erasmusta pidettiin oman aikansa parhaana antiikin tuntijana, joten muinaisten sukupolvien viisauksiin perehdyttiin mieluusti juuri hänen teostensa kautta. Tietoa haettiin nimenomaan kirjoista ja kirjoituksista, sitä ei vielä pyritty empiirisesti tuottamaan itse. Latinaa osasi tietysti jokainen oppinut tähän aikaan, mutta klassiseen kreikkaan eli antiikin arvostetuimpien filosofien alkuperäiskieleen perehtyminen oli vasta tulossa muotiin humanismin myötä, ja tästäkin syystä tarvittiin Erasmusken tapaista välittäjää.

Erasmusken Adagiaan sisältyi antiikin sananparsien¹ lisäksi myös kirkkoisien ajatelmia ja raamatunlauseita. Näissä kaikissa saattoi nähdä yleisiä, koko ihmiskuntaa koskevia totuuksia ja opetuksia. Kun perusvireenä oli kristillinen moraalinen, Erasmusken sananlaskut kelpasivat myös kirkollisiin ope-

¹ Käytän *sananparsi*-termiä Matti Kuusen (1952, 66–68) tapaan kattoterminä, joka voi viitata kaikenlaiseen lauseparsi-, puheenparsi-, sutkaus- ja sananlaskuaineistoon.

tustarkoituksiin, vaikka Erasmus ei itse ollutkaan kirkon palvelija. (Erasmuksesta tarkemmin esim. Huizinga 1953.)

Myös suomalaiset kirjamiehet Agricolasta alkaen ovat olleet mieltyneitä sananlaskuihin. Agricolan tiedetään lukeneen Adagiaa ja valmistelleen sananlaskukokoelman julkaisemista. Työ jäi kuitenkin kesken niin kuin se jäi monelta muultakin suomenmieliseltä oppineelta, ja ensimmäisen suomalaisen sananlaskukokoelman toimitti painoon vasta Paimion kirkkoherra Henrik Florinus vuonna 1702. Kokoelmansa alkupuheessa hän muistutti siitä, että sananlaskut sopivat yhteen Jumalan sanan kanssa ja että myös Raamatussa oli sananlaskuja, jotka Jumalan Henki oli Salomonille lahjoittanut.

Eurooppalaisen aforismin historian seuraavana käännekohtana voidaan pitää ranskalaisten moralistien panosta 1500-luvun lopulla ja 1600-luvulla. Moralistit, esimerkiksi Michel de Montaigne, Blaise Pascal ja François de la Rochefoucauld, yrittivät kohottaa ylhäisten salonkien elämän moraalista tasoa ja ilmaisivat mielellään ajatuksensa tiiviinä mietelauseina, maksiimeina, jotka muodostivat tehokkaan vastakohtan tuon ajan hovikielen koristeelliselle kaunopuheisuudelle ja kiertelylle. Moralistien taustafilosofia oli stoalaisuus, jonka tunnuspiirteitä olivat tunteiden hillintään ja mielenrauhan saavuttamiseen liittyvät pohdinnat. Koulukunnan erityisansiona oli loogisen päätelyn kehittäminen.

Moralistit sanoivat suoraan, miten asiat olivat. Esimerkiksi la Rochefoucauldin tunnettuja maksiimeja ovat *Hyvän onnen kestämiseen tarvitaan suu-rempiä hyveitä kuin huonon ja Tosi rakkaus on kuin kummitus, kaikki siitä puhuvat mutta vain harva on sen nähnyt*. Moralistit tutkivat ihmisten tapoja, ajatuksia ja tunteita aikana, jolloin varsinaista psykologiaa ei vielä ollut olemassakaan. He korostivat sitä, että tunteet ja intohimot saattoivat ottaa ihmisen valtaansa ja saattaa heidät käyttäytymään järjen ja moraalin vastaisesti, jos ihminen ei itse tuntenut itseään, ymmärtänyt vaikuttimiaan ja nujertanut intohimojaan järjen voimalla. La Rochefoucauld oli kyynisesti sitä mieltä, että ihmisen luontainen itserakkaus oli mitä moninaisimpia, myös yleisesti hyväksytyjä ja arvostettuja toiminnan muotoja selittävä perimmäinen tekijä: *Hyvemme ovat enimmäkseen valepukuisia paheita*.

Nykyajan kynnykselle asti lyhyys ja terävyys ovat olleet aforismien prototyyppejä ominaisuuksia ja tavoitteita. Rakenteet ovat kuitenkin 1700-luvun loppupuolella alkaneet laventua ja monimuotoistua saksalaisen aforismitaiteen perustajasta, fyysikko ja kemisti Georg Cristoph Lichtenbergistä ja sitten saksalaisista romantikoista lähtien. Uusi muoto sai uuden nimen: fragmentti. Tällä tarkoitettiin ranskalaista maksiimia pidempiä ja vapaammin muotoiltuja pohdiskeluketjuja, ikään kuin laajemmasta ajatuskokonaisuudesta irrotettuja osia, joilla saattoi olla oma otsikkokin.

1700-luvun lopulla eri tieteiden aloja ei edes pyritty määrittelemään ja erottamaan toisistaan selvästi, ei myöskään tieteellistä ja taiteellista kirjalli-

suutta. Näin aforismit ja fragmentit saattoivat vapaasti liikkua kirjallisuuden koko kentällä. Klaus von Welser (1986, 15–16) on F. H. Mautneria siteeraten esittänyt maksiiimit ja fragmentit eräänlaisina äärimmäisyystapauksina, jolloin maksiiimi edustaisi nopeaa oivallusta ja fragmentti aiemmin sanoiksi pukemattoman pohdiskelun kielennystä, mutta todennut itse, ettei aforismeja voi käytännössä luokitella tällaisen kahtiajaon perusteella. Aforismiin kuuluu sekä oivallus että ajatteluketju, joskin usein hyvin tiiviiseen muotoon puristettuna.

Suomenkielisen aforismin uranuurtajaksi on tapana mainita runoilija V. A. Koskenniemi, jonka ensimmäinen aforismikokoelma *Matkasauva* ilmestyi vuonna 1926. Joskus muistetaan myös joitakin hänen edeltäjiään tai aikalaisiaan, esimerkiksi runoilijat J. H. Erkko ja Juhani Siljo. Suomenkielisen aforismin nousu alkoi varsinaisesti 1910-luvulla, jolloin mielelmiä julkaistiin kieltä ja kulttuuria käsittelevissä aikakausjulkaisuissa. (Lehtonen 1970, erit. 201; Envall 1987, 11–12.)

Aforismin tapaisia lausumia on suomeksi esitetty jo ennen runoilija-aforistikkojen esiinmarssia, mutta ne ovat olleet pikemmin käyttöaitetta kuin taidetta taiteen vuoksi. Mikäli Matti Kuusen (1953) tapaan myös kansan suussa elävät ajatelmat lasketaan aforismeiksi, ns. kansanaforismeiksi, suomalaisella aforismilla voidaan katsoa olevan ikiaikaiset juuret. Lähempi tarkastelu ja vertaileva tutkimus osoittavat, että kansanaforismeja on monenikäisiä ja varsin monet niistä ovat kiistatta kansainvälistä lainatavaraa, mutta olipa näiden mielmien alkuperä mikä tahansa, niiden olemassaolo ja säilyminen on jo sinänsä todiste kansanaforismin pitkästä iästä ja elinvoimasta.

Tärkeitä aforismin tapaisia kiteytyksiä on sisältynyt myös vanhoihin lain-suomennoksiin ja niihin liittyneisiin tuomarinohjeisiin, jotka tunnetussa muodossaan olivat kansainvälistä perua. Hyvä esimerkki on ohjeisiin sisältyvä ilmaus *caickein korkein oikeus on suurin wärys*, joka perustuu Ciceron tunnettuun lauseeseen *Summum ius summa iniuria* ja sisältää aforismille ominaisen paradoksin. Suomalaisten tuomarinohjeiden lähin esikuva oli ruotsalaisen Olaus Petrin kodifioima ohjeisto 1500-luvulta, ja niitä tiedetään käytetyn Suomessa jo 1560-luvulla. Vanhimman säilyneen suomennoksen tekijä oli karkkulainen Abraham Kollanius, jonka vuonna 1648 valmistuneesta käsikirjoituksesta edellä esitetty sitaattikin on peräisin. (SKM III:2, 462–476; Ylikangas 1984, 234–235.)

Kirjoitettujen ohjeiden ja lakien rinnalla ja joka tapauksessa niitä ennen suomalainen oikeuskäytäntö on perustunut yhteisön yleisesti hyväksymään ja muistamaan tapaoikeuteen ja sitä kuvaavaan suulliseen perinteeseen, jossa on viljelty muistamista helpottavia aforistisia muotoja. Kollaniuksen tuomarinohjeissa on näitä sananlaskujakin lueteltu parisenkymmentä.

Aiemmin mainittua Henrik Florinusta ei voi pitää suomalaisen aforismin varsinaisena isänä, korkeintaan holhoojana, sillä hänen julkaisemaansa sa-

nanlaskukokoelmaan sisältyvät viisaudet eivät olleet hänen itsensä sepittämiä, ainoastaan julkaisemia ja osittain keräämiä. Joka tapauksessa hänellä oli kirjallisen tienraivaajan asema suomalaisen kansanaforistiikan kokoamisessa, julkaisemisessa ja ikuistamisessa.

Suomalaisen aforistiikan uranuurtajiin on eräissä yhteyksissä (esim. Leh-tonen 1970, 201) laskettu 1800-luvun alussa vaikuttanut Jaakko Juteini, joka kirjoitteli kristillisestä perinteestä riippumattomia aatteellisia töitä, esimerkiksi pieniä opettavaisia kertomuksia, humoristisia anekdootteja, runoja ja mietelmiä. Hänen töitään on pidetty pikemmin kansanomaisina kuin taiteellisesti korkeatasoisina. Myös kirkollis-kristillisen selkänöjan puuttuminen teki Juteinin tuotteista jo omana aikanaan vähemmän arvostettuja, ja Juteini itse joutui erään ruotsinkielisen julkaisunsa vuoksi jopa syytetyksi Jumalan pilkasta.

Juteini esitti periaatteelliset ajatuksensa moralisoivien esseiden, ei niinkään kiteytettyjen lauseiden muodossa, ja nämä osat tuotannostaan hän kirjoitti etupäässä ruotsiksi. Nykyhetkestä käsin arvioiden Juteinia voidaan pitää siinä mielessä uranuurtajana, että hän sanoutui irti kirkollisen opettamisen perinteistä. Myös uusissa kaunokirjallisissa aforismeissa kristillinen opettaminen on yleensä saanut väistyä muiden funktioiden tieltä. Uskonnollisia aiheita kyllä pohdiskellaan, mutta pikemmin skeptikon kuin uskovaisen näkökulmasta.

Nykyajan aforismeissa on kaikkien edellä mainittujen kehitysvaiheiden edustajia. On määritelmien tapaisia oppilauseita ja poleemisia kannanottoja, on kristillisiä elämänohjeita, kasvattavia keskustelupuheenvuoroja, pieneksi tekstiksi kasvavia pohdiskeluja ja puhtaasti kaunokirjallisia teoksia, joissa heijastuvat ajalle ominaiset kirjalliset suunnat. Kristinuskon tapaan muutkin ideologiat, esimerkiksi poliittiset tai yhteiskunnalliset suuntauokset, ovat voineet nousta aforistisen ajattelun ponnahtuslaudaksi. Saksalaista 1900-luvun aforismikirjallisuutta tutkinut Friedemann Spicker (2000) käsittelee esimerkiksi kansallissosialistisia aforismeja. Nykyajalle ominaista kuitenkin on aforismien siirtyminen yhä suuremmassa määrin opettamisesta ja valistamisesta puhtaan sanataiteen suuntaan.

Entä nyt: faktaa vai fiktiota?

Kuten edellä olevasta historiallisesta katsauksesta näkyy, aforismin perimmäiset juuret ovat pikemmin tietokirjallisuudessa kuin taiteessa. Kuitenkin aforismien tai maksimien muovaamiseen on alusta alkaen liittynyt myös taiteellinen tai ainakin sanataidollinen elementti. Iskevä muoto on ollut tärkeä myös käytännön syistä: aforismit oli tarkoitettu muistettaviksi ja toistet-

taviksi, sillä niissä on ollut tietosisältö, jonka opettamista ja muistamista on pidetty yleisesti tärkeänä.

Nykyajan aforismi voidaan ymmärtää lähtökohdiltaan toisenlaiseksi, siis voidaan, mutta ei kaikissa tapauksissa tarvitse ymmärtää, sillä aforismeja on monenlaisia. Kaikissa nykyisissä luokitteluissakaan ratkaisu ei ole sama. Esimerkiksi Markku Envall lähtee väitöskirjassaan *Suomalainen aforismi* (1987) siitä perusajatuksesta, että aforismi kuuluu kaunokirjallisuuteen, mutta Pirkko Leino-Kaukiainen (2003, 14) esittää tietokirjailijoiden yhdistyksen historiaa käsittelevässä teoksessaan norjalaiseen lähteeseen viitaten jaotellun, jonka mukaan aforismi on tutkivaa ja argumentoivaa tietokirjallisuutta. Kirjastoissa aforismit sijoitetaan milloin filosofian, milloin runouden osastoon.

Kun aforismia arvioidaan kaunokirjallisin kriteerein ja aforismin kirjoittaja laskee itse itsensä kaunokirjailijaksi, myös teos eli aforismi on laskettava kaunokirjallisuudeksi. Edellä mainittujen Erkon, Siljon ja Koskenniemen tuotanto lasketaan kiistatta kaunokirjallisuuden puolelle, Juteinista voidaan kiistellä. Aforismien sijoittamista kaunokirjallisuuden kenttään on joka tapauksessa hankaloittanut se, että tämä kirjallisuuden muoto ei sovi klassisen kolmijaon piiriin: se ei ole epiikkaa, ei lyriikkaa eikä draamaakaan.

Klassinen kolmijako ei tee oikeutta nykykirjallisuuden monimuotoisuudelle. Esimerkiksi perinnetieteiden puolella on jo pitkään eepisen, lyyrisen ja riittirunouden sekä kertomusperinteen lisäksi erotettu omaksi kategoriakseen pienfolklore, johon kuuluvat esimerkiksi sananlaskut ja arvoitukset. Vastaavalla tavalla voitaisiin kirjallisuudentutkimuksessa erottaa pienteokset, joihin yhtenä ryhmänä kuuluisivat aforismit. Muita ryhmiä voisivat olla esimerkiksi isku- ja mainoslauseet, motot ja tunnuslauseet (muista mahdollisista kategorioista esim. Skyum-Nielsen 1992, 825). Germaanisissa kielissä pienteoksista käytetään joskus yhteisnimitystä *short forms*, *Kurzformen*, *kortformer* jne., joita ranskassa vastaa *la forme brève*, mutta suora suomalainen käännöslaina ”lyhyt muoto” on niin monitulkintainen ilmaus, että sitä on vaikea tunnistaa ja vakiinnuttaa varsinaiseksi kirjallisuustieteen termiksi.

Pienteosten kohdalla nousee väistämättä esiin kysymys, miten niiden kohdalla erotetaan fakta ja fiktio. Kirjallisuudella tarkoitetaan kirjallisuudentutkimuksessa nimenomaan kaunokirjallisuutta, mutta edustavatko pienteokset tietokirjallisuutta, kaunokirjallisuutta vai molempia? Jakaminen tuntuisi tarpeelliselta siksi, että tapana on yleensäkin ollut erottaa toisistaan tietokirjallisuus ja kaunokirjallisuus ja ero on institutionalisoitunut esimerkiksi erilaisiin konkreettisiin luokittelu- ja tukijärjestelmiin.

Erottamisen vaikeus ei kuitenkaan koske pelkästään pienteoksia, vaan se koskee laajemmin koko nykyistä kirjallisuuden kenttää. Hyvä esimerkki ovat muistelmateokset. Niitä käytetään historiallisen tutkimuksen lähdeaineistona, mutta tiukka lähdekritiikki on äärimmäisen tarpeellista, sillä useat muis-

telmat ovat sangen subjektiivisia ja yksipuolisia ja sisältävät usein suoranaisia virheitäkin. Muistelmien kirjoittajille ei ainakaan eksplisiittisesti aseteta samanlaisia eksaktiuden ja dokumentoidussa totuudessa pitäytymisen vaatimuksia kuin tietokirjailijoille. Rajausongelmasta on keskusteltu, ajoittain kiivaastikin, todellisia henkilöitä käsittelevien ja elämäkerrallisia aineksia sisältävien kaunokirjallisten teosten yhteydessä. Yrjö Varpio (1981) on käyttänyt nimitystä *käyttökirjallisuus* sellaisista tieto- ja kaunokirjallisuuden rajamaastoon sijoittuvista teksteistä, joiden laadinnassa alkuaan on ollut etusijalla tiedollinen aspekti mutta jotka myöhemmin on alettu nähdä taidekirjallisuuteen kuuluviksi.²

Nykyajan tietokirjallisuutta koskevissa kustantajan kommentoissa samoin kuin kirja-arvioissa näkyy se, että lukeva yleisö toivoo ja odottaa tietokirjan kehittyvän kaunokirjalliseen suuntaan.³ Tekstin on oltava sujuvaa ja kirjallisuudessa mielessä ansiokasta, ja jos faktojen tarkasta käsittelystä on tämän vuoksi tingittävä, sitten tingitään. Lukijaa miellyttävään tietokirjaan on joskus asioiden tilkkeeksi ja loogisen kokonaisuuden aikaansaamiseksi suorastaan pakko sepittää ainesta, josta on mahdotonta saada todellista tietoa. Tieteelliselle kirjallisuudelle ominaiset lähdeviitteet ja lukujen numerointi halutaan tietokirjallisuudesta pois esteettisistä syistä.

Faktan ja fiktion ero on siis nykykirjallisuudessa paikoitellen hämärä ja tuntuu hämärtyvän entisestään. Siitä tuskin kannattaa tehdä kynnyskysymystä aforismien luokittelussa. Faktan ja fiktion raja on eri aikoina kulkenut eri paikoissa, eikä rajanvetoon aina ole edes pyritty. Ennen pidettiin faktoina monia sellaisia asioita, jotka nykyään tiedetään mielikuvituksen tuotteiksi. Esimerkiksi astrologia oli keskiajalla ja uuden ajan alussa arvostettu tiede, ja tämän vuoksi esimerkiksi Agricolan uskonnollisiin teoksiin sisältyy osia, joissa on astrologisia taulukoita ja niihin perustuvia ennustamis- ja elämänohjeita. Klassisten aforismienkaan taustavoimana ei välttämättä ole aina mikään yleispätevä totuus, vaan sieltä saattaa löytyä jollekin tietylle kulttuurille ja ajankohdalle ominainen ajattelutapa, esimerkiksi muinaisten babylonialaisten tai roomalaisten oikeuskäsitykset tai kristillinen moraalitiete. Vastaavasti nykyajan aforismin ideologisena perustana voivat olla esimerkiksi ekologia tai markkinataloudet opit.

Oman pohdintansa aihe olisi se, missä määrin aforismin kirjalliset ansiot ovat riippuvaisia taustatiedosta ja -ideologiasta vai ovatko lainkaan. Antiikista alkaen puhujia ja kirjoittajia on opetettu argumentoimaan taitavasti, elegantisti ja vastaansanomattomasti asiasisällöstä riippumatta. Toisaalta

² Kiitän käyttökelpoisesta lähdeviitteestä artikkelin anonyymia arvioitsijaa.

³ Tämä osuus perustuu kirjoittajan omiin kokemuksiin tietokirjailijana ja eräiden tietokirjallisuutta tukevien apurahalautakuntien jäsenenä.

kaiken ajattelun ja päättelyn kulmakiviksi on pyritty löytämään aksioomia, joita ei missään olosuhteissa voi asettaa kyseenalaiseksi. Onko paras aforismi realistinen aforismi, sellainen, jonka ajatussisällön jokainen voi ainakin josain mielessä hyväksyä?

Aforismi puhuu kirjakieltä

Aforismeihin on alusta asti yhdistynyt oppineisuuden leima. Jo itse termi *aforismi* tuntuu kertovan, ettei kysymys ole jokamiehen kansanomaisesta lajista vaan jostakin sellaisesta, joka vaatii taustatietoa ja opillista sivistystä. Ensimmäiset aforismit olivat ohjeiden tai määritelmien tapaisia oppilauseita, jollaisten esittäminen edellytti sekä laajaan kokemukseen perustuvaa tietoa että kykyä kiteyttää olennainen tieto selvärajaiseksi kielelliseksi ilmaukseksi. Ympäristön arvostusta ja kunnioitusta herättävä tietomäärä, siihen perustuva auktoriteettiasema ja kyky tiivistää tieto moitteettomaan ja esimerkilliseen kielelliseen muotoon eivät koskaan ole olleet kenen tahansa kielenkäytäjän saavutettavissa.

Olisi väärin ajatella, että tiedon auktoriteetti on ilman muuta myös kielen auktoriteetti, mutta ajatuksensa ja ilmaisunsa hallitseva filosofi tai muu asiantuntija osaa vaatia myös omalta kielenkäytöltään sitä samaa täsmällisyyttä ja loogisuutta, jota tieteellisyys ja asiantuntijuus edellyttävät ajattelun tasolla. Antiikin kieliopinkirjoittajat eivät tutkineet ja kuvanneet koko kieliyhteisön kieltä, vaan he perustivat kieliopilliset sääntönsä parhaiden auktoriteettien kieleen. Käytännössä nämä olivat arvostetuimpia ajattelijoita, puhujia ja kirjailijoita, sellaisia kuin esimerkiksi Homeros, Platon, Aristoteles ja Cicero. Tälle pohjalle rakentuu koko eurooppalainen kielioppiperinne. (Aiheesta on suomeksi kirjoittanut esim. Vihonen 1978, joka mainitsee myös useita kansainvälisiä lähteitä.)

Suomalaisen aforismiperinteen kirjakielisyydelle on lujan pohjan luonut se, että aforismeja alettiin kirjoittaa ja lukea suurin piirtein samoin aikoihin, kun suomen kirjakieli oli kehityksessään saavuttanut nykysuomen tason ja kirjakieli ja puhekieli haluttiin hyvin selvästi erottaa toisistaan. Sivistyneen ihmisen vaadittiin puhuvan kirjakieltä, ja esimerkiksi kouluissa opettajat pyrkivät jopa rangaistusten uhalla vieroittamaan oppilaansa murteiden puhumisesta. Pyrkimys normitettuun kirjakieleen näkyi kaikessa taidekirjallisuudessa aivan toisin kuin nykyään. Nyt pidetään normaalina, asianmukaisena ja suotavanakin, että kielen todellinen variaatio heijastuu myös kielen taiteellisessa käytössä.

Kirjakielisyydestä huolimatta aforismissa voi olla monia puheen ominaisuuksia, ja nämä ovat yleensä syntaktisia tai tekstuaalisia ominaisuuksia. Siinä hyväksytään rakenteeltaan epätäydelliset ilmaukset, joita konteksti täy-

dentää. Esimerkiksi Helena Anhavan⁴ aforismista *Tulkitsee historian sulke-malla milloin vasemman, milloin oikean silmänsä* puuttuu ilmi pantu subjekti. Aforismi voi sisältää keskustelun elementtejä, esimerkiksi huudahduksia, kysymyksiä, vetoamuksia tai kokonaisia dialogeja. Siinä viitataan ”tilanteessa” mukana oleviin henkilöihin ja käytetään ensimmäisten persoonien muotoja huomattavasti enemmän kuin normaaliproosassa. Viittaussuhteet jäävät lukijan tulkittaviksi esimerkiksi Samuli Parosen aforismissa *Emme tiedä. Mymme sitä Jumalana*. Lukijaa suoraan puhutteleva yksikön toinen persoona on myös käyttökelpoinen, kuten Mirkka Rekolan aforismissa *Maailma katettu pöytä, siinä näet nälkäsi*.

Äänne- ja muotorakenteeltaan aforismit poikkeavat joka tapauksessa selvästi normaalista yleispuhekielestä. Niissä noudatetaan normitetun kirjakielen oikeinkirjoitussääntöjä, ja jos poikkeuksia on, ne ovat joko lipsahduksia tai tarkoin harkittuja tehokeinoja. Aforismeihin ei sisälly niitä murrepohjaisia yleispuhekielen piirteitä, jotka nykykielessä on todettu erityisen ekspansiivisiksi (tutkimuksesta tarkemmin esim. Mielikäinen 1991). Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi persoonapronominien ja tavallisimpien verbien pikapuhemuotojen käyttö. Esimerkkejä edellisistä olisivat *mä-* ja *sä-*pronominit, jälkimmäisistä taas *olla-*verbin persoonamuodot *oon*, *oot*, *oomme* ja *ootte* sekä vastaavat *mennä-*, *nähdä-* ja *tulla-*verbien muodot (*mä meen, nään, tuun* jne.).

Pikapuhemuotojen käyttö ei ole taidekirjallisuudessa tuntematonta, päinvastoin ne ovat alusta alkaen kuuluneet etenkin taidelyriikan elintärkeään arsenaaliin. Mitallisessa ja nimenomaan perinteisestä trokeemittaisesta runoudesta poikkeavassa lyriikassa on aina tarvittu yksitavuisia sanoja ja ylipäänsä sellaisia sananmuotoja, joiden avulla suomen kieli on menestyksellisesti tai edes tyydyttävästi saatu sovitetuksi eurooppalaisiin runomittoihin. Etenkin vanha virsirunous tarjoaa runsaasti esimerkkejä sekä normaaliin puhekieleen kuuluneista että väkivaltaisesti tyypistetyistä sanoista.

Demonstratiivipronomineista ei aforismeissa käytetä yleispuhekielelle ominaista *toi/noi-*paria, vaan käytössä on normitetun kirjakielen *tu/nuo*. Myös persoona- ja demonstratiivipronominin raja *hän-* ja *se-*parin kohdalla näyttää kulkevan aforismeissa enimmäkseen samalla tavoin kuin normitetussa kirjakielessä. Tällä kohdin on huomattava, että monikollinen *he/ne-*pari ei täysin rinnastu edelliseen, sillä *ne-*pronomini merkityksessä ’(ne) ihmiset, (se) väki’ on perinteisesti hyväksytty myös normitettuun kirjakieleen. Jos *se-*pronomini aforismissa viittaa ihmiseen, kysymyksessä on todennäköises-

⁴ Mikäli aforismin yhteydessä ei ole erikseen mainittu muita lähdetietoja kuin tekijän koko nimi, aforismi on peräisin Suomen aforismiyhdistyksen verkkosivuilta (osoite aineistolähteissä).

ti harkittu tyylikeino. Näin on esimerkiksi Helena Anhavan aforismissa *Sitoutumaton: entisvanhainen kylähullu. Aina sai pelätä mitä se keksisi sanoa*. Kansanomainen aihepiiri on sopusoinnussa pronominin valinnan kanssa.

Murresanasto, slangi tai korostetun arkikieliset sanat eivät normaalisti kuulu aforismeihin. Sen sijaan vierasperäisiä sanoja ja jopa termejä käytetään jonkin verran, samoin merkitykseltään abstrakteja johdoksia, esimerkiksi ominaisuuksien ja käsitteiden nimityksiä. Hyvän esimerkin tarjoaa Aaro Hellaakosken (1955, 13) aforismi *Demokratia: keskinkertaisuuden tyrannia*. Aforismeissa voi olla myös tekijöiden omia uudissanoja, joko entisten sanojen muunnelmia (*luritushuone, uforismi*) tai varta vasten muodostettuja (*pahoinvointikansa, pullasorsanuoriso*). Suomen kielen joustava sanamuodostusysteemi tarjoaa hyvät edellytykset subjektiivisten uudissanojen tuottamiselle.

Aforismien lauserakenteista on jokseenkin turhaa hakea yleispuhekielelle ominaista inkongruenssia (*ne menee*) tai monikon ensimmäisenä persoonana käytettyä passiivimuotoa (*me mennään*). Passiivi sinänsä ei ole harvinaisen, sillä se sopii yleisyyttä ja yleispätevyyttä tavoittelevaan tekstiin samoin kuin muutkin geneeriset ilmaukset. (Näistä tarkemmin Vilkuna 1992, luku 6.)

Kirjakieli ei ole kenenkään äidinkieli, vaan se on oppitekoinen ja pitkälti sopimuksiin perustuva kielen muoto. Sen oppiminen ja soveltaminen edellyttää yleensä tietoista sääntöjen opiskelua tai esikuvien seuraamista, ja näin ollen normitetun kirjakielen käyttäminen aforismeissa on jo sinänsä ainakin jonkinasteisen oppineisuuden osoittamista. Tämän kielimuodon valinta myös tavallaan nostaa aforismin laatijan oman itsensä yläpuolelle, jonkin yleisemmän systeemin ja yleisemmän ajattelutavan edustajaksi, ja antaa näin lisää painoarvoa ja uskottavuutta aforismin sisällölle.

Kielellisiä tehokeinoja

Aforismin laatija kiinnittää huomiota sekä sisältöön että muotoon. Näin tekee kirjailija tietysti yleensäkin, mutta kun aforismi on poikkeuksellisen suppea teos, sen muotoiluun on mahdollista panostaa enemmän kuin pitemmän tekstin laatimisessa on realistista edellyttää. Sisällön merkitystä korostetaan hiomalla pois kaikki ylimääräinen aines: *Tyhjää taidetta täysille katsomoille* (Lassi Kämäri). Aforismien keskeinen tyylikeino onkin niukkuus.

Sanojen poiston lisäksi myös toistoa on käytetty perinteisesti aforismien tehokeinona. Toisto voi olla joko täydellistä tai muuntelevaa. Samakantaisen sanojen käyttö on samalla sekä toistoa että muuntelua: *Miksi ylenkatsoa nykyteatteria, kun sen voi jättää katsomatta kokonaankin* (Jarmo Somppi). Toiston piiriin voidaan laskea myös samaan aihepiiriin kuuluvien sanojen tai

fraasien metaforinen käyttö, kuten Jarmo Sompin aforismeissa: *Taiteella on monet kasvot, vaikka sillä ei ole päätä eikä häntää ja Jotkut eivät osaa olla edes nollia tekemättä itsestään numeroa*. Sami Feiringin mietelmässä puhutaan ja ei puhuta siipikarjasta: *Poliittisen broilerin painajainen: kananlento*.

Sanojen tai tunnetun ilmauksen muuntelu on kielellistä leikittelyä, joka tuo aforismiin usein humoristisen lisän. Tästä käyvät malliesimerkeiksi Bisquitin eli Seppo Ahdin aforismit *Sosialismi, voiton marximointia ja Eduskunta? Neljä vuotta luritushuonetta*. Aforismin toimivuuden ehtona on kuitenkin se, että muuntelun tuloskin on jollain tavoin järkevä ja kohdettaan kuvaava, joskin uudessa valossa: *Jokaisen menestyvän miehen taakkana on nainen* (Bisquit). Mikko Kivekkään (1965, 20) mietelmässä leikitellään ääntämisellä ja ortografialla: *mikäpä hätä silloin / kun on tunteet / kunnan tunteet*. Muuntelu ei ole pelkästään pinnallista hauskuuttamista, vaan siihen voi sisältyä monia sävyjä armottomista sivalluksista ymmärtäväiseen osanottoon, joskus jopa samassa paketissa: *Oman elämäni puutarhuri. Viherpeukalo keskellä kämmentä* (Sami Feiring). Maija Lehtonen (1970, 223) on suomalaisen aforismin historiaa esitellessään todennut sanaleikit harvinaisiksi, mutta Paimion valtakunnallisilla aforismpäivillä (14.–16.6.2006) käydyissä keskusteluissa tultiin siihen tulokseen, että nykyaforismeissa leikittelyn osuus on huomattavan suuri.

Aforismeille ominaista kielellistä leikittelyä on sanojen monimerkityksyyden hyödyntäminen. Merkitykset voidaan saada esiin sijoittamalla sama sana eri lauseyhteyksiin: *Nainen odottaa yhdeksän kuukautta, äiti lopun ikäänsä* (Arto Seppälä). Tekniikkana voi olla myös epäsymmetrinen rinnastus, jolloin lukija joutuu purkamaan rinnastuksen mielessään: *Koirat ja kirjailijat hikoilevat kielen kautta* (Torsti Lehtinen). Leikittely voi perustua myös sananmuotojen homonymiaan, kuten Jarmo Sompin aforismissa *Tämänkin päivän aloitin eilisestä lukien*.

Eräänlaista muuntelua on sanojen selittäminen toisten, samantapaisten sanojen avulla, jolloin mennään tietoisesti ja tehokkaasti kansanetymologioiden puolelle: Erkki Juhani Melartinin *Globalisaatio, palloistuva maha* antaa uuden tulkinnan ajankohtaiselle sivistyssanalle, jonka suomalaiseksi vastineeksi on tarjottu *maapalloistumista*. Mirrka Rekolan (1978, 29) aforismi *Jokin pelkistyy. Pelko tuo rinnakkain kaksi sattumalta samannäköistä sanaa, joiden muodot ja merkitykset sopivat yhteen*.

Aforismiskeemoja

Koska aforismien ulkomuoto voi vaihdella lähes rajattomasti, niiden rakennetta on helpointa lähestyä yksinkertaisimmasta päästä, määrittelemällä prototyyppinen aforismi. Tällaiseksi voidaan katsoa yksinkertaista identifioivaa tai kuvailevaa predikaatiota edustava lause: nimetään olio, josta kerrotaan jotakin. Tämä voidaan ilmaista kaavalla ”A on yhtä kuin B” tai ”A on jonkinlainen/jonkinlaista” tai ”A tekee jonkin/jotakin”. Samat predikaatit voivat olla myös kielteisiä: ”A ei ole yhtä kuin B” jne. Yksinkertaisimmillaan ”A on yhtä kuin B” toteutuu lauseena, joka muodostuu subjektina ja predikaatiivina toimivista nominaalijäsenistä ja niitä yhdistävästä semanttisesti tyhjäästä kopulaverbistä: *Kaikki valheet ovat hätävalheita* (Torsti Lehtinen). Kopulan voi jättää poisikin, jolloin jäljelle jää vain olennainen, kaksi identifioitua: *Sanomalehtimies – ammattivalehtelija* (Siljo 1919, 162).

Määritelmä tai kuvaus ei yleensä kerro kuvattavasta kaikkea, vaan se poimii esiin ja tuo julki vain jotakin olennaista tai tärkeäksi katsottua, joko objektiivisesta tai subjektiivisesta näkökulmasta. Tällä tavoin se voi pelkistää kompleksisen asian yksinkertaiseksi totuudeksi: ”A on vain B”. Jos näin pelkistetyllä ajatuksella on subjektiivinen luonne ja ilmauksen totuusarvo on kiistanalainen, aforismi on oikeastaan väite tai paljastus, ei määritelmä sanan tavanomaisessa merkityksessä. Varsin usein aforismi sisältää uuden, subjektiivisen määritelmän vierasperäiselle sanalle, esimerkiksi Hellaakosken (1955, 14) *Paatos = itsekunnioitus* tai Helena Anhavan (1976, 24) *Empatia: poikkitunteellisuutta*.

Lauseen funktio ei riipu sen muodosta. Yksinkertainen predikaatio on aforismien tapauksessa yleensä määritelmä, kuvaus, väite tai paljastus, mutta samanmuotoinen predikaatio voi olla myös esimerkiksi triviaali totuus (*Maapallo on pyöreä*), uutinen tai ennustus (*Viikonloppu ennätyslämmin*). Aforismin tekee aforismiksi sisältö ja funktio, ei syntaktinen rakenne. Rakenteeltaan prototyyppiset aforismit edustavat lyhyimpiä ja yksinkertaisimpia lauserakenteita, jotka ylipäänsä ovat kielessä mahdollisia (peruslausetyypeistä esim. ISK 2004, 848). Vaikka tällainen aforismi loppujen lopuksi sisältäisi yleisesti tunnetun ja tunnustetun totuuden, se tekee sen tavalla, joka saa lukijan pohdiskelemaan asiaa ja tutkimaan sitä uudesta näkökulmasta, ennen kuin hän on valmis sen hyväksymään.

Yksinkertaiseen muotoon voidaan ladata sisältöä vertauskuvien avulla. Eksplisiittinen vertailu (*on suurempi kuin, on samanlainen kuin* tms.) edellyttää rakennetta mutkistavien ilmausten, esimerkiksi konjunktion *kuin* tms. käyttöä, joten lyhyeen ja tiiviiseen sanontaan pyrkivässä aforismissa turvautaan mieluusti metaforaan, sanojen vertauskuvalliseen käyttöön. Tällöin ei yksinkertaisen peruslauseen muotoon tarvitse lisätä mitään ylimääräistä. Metaforan sisältävä määritelmä, kuvaus, väite tai paljastus onkin aforismin kes-

keisimpiä tyyppejä: *Kirjailija – liikkuva suurennuslasi* (Kurjensaari 1957, 71); *Aakkoset. Maailman vahvin armeija* (Mariitta Hämäläinen).

Vaikka yksinkertaisesta predikaatiosta muodostuvaa aforismia voi pitää prototyypisenä, sen rinnalle voidaan nostaa joukko kompleksisen aforismin skeemoja. Määritelmää on helppo laajentaa lisäämällä siihen jonkinlainen kehys, selitys, perustelu, sovellus tai esimerkki: *Ainoastaan vähemmistöt puhuvat demokratiasta. Enemmistön ei tarvitse.* (Johannes Ojansuu.) Suorastaan rautalangasta väännetty ja valitettavan usein kirjaimellisesti tosi määritelmä on Hannu Pulkkisen *Debatti tarkoittaa sitä, että monologit pannaan jonoon.*

Predikaatioita voi myös rinnastaa, kuten Helena Anhavan aforismissa *Laki niin kuin se luetaan, historia niin kuin se kirjoitetaan.* Rinnastukseen voi liittyä sanojen toistoa ja toiston avulla synnytettyä vastakkainasettelua, kuten Lauri Sallisen ajatelmassa *Elämä on tie taivaaseen, taivas on tie elämään.*

Vastakkainasettelu on jo sinänsä suosittu ja tehokas skeema: *Ennen oli etiikka. Nyt puhutaan pelisäännöistä.* (Lauri Kerosuo.) *Valheesta maksetaan enemmän. Totuus on kutsumusala.* (Sami Feiring.) Vastakkainasettelu voi muodostaa paradoksin joko lauseen sisällä tai lauseiden välillä, kuten esimerkiksi Samuli Parosen aforismissa *Eniten järkeä kuuluu suuriin typeryyksiin* ja V. A. Koskenniemen (1926, 82) mietelmässä *Sen, mitä ilman voit olla kaipausta tuntematta, sen omistat.* Vastakkainasettelu voi toteutua samassakin aforismissa sekä sanaston että lauserakenteen tasolla: *Suomi kuuluu hyvinvointivaltioihin, suomalaiset pahoinvointikansoihin* (Samuli Paronen).

Kahden predikaation välillä voi vallita syyn tai ehdon ja seurauksen suhde: *Puhu oikeista asioista väärään aikaan – panet kaulasi mestauspölkylle* (Helena Anhava). Jos/kun A niin B -esimerkkejä ovat myös Sami Feiringin *Peukut vaan pystyyn, niin elämä ottaa sinut kyytiinsä* ja *Kun kylätie peittyi asfalttiin, jäi ihminen vauhdin alle.* Aforismin luonnehdinnaksi sopii Lassi Kämärin tiivistys *Kun lause lyhenee, ajatus tihenee.*

Kompleksinen aforismi voi muodostua myös kysymyksestä ja vastauksesta. Kysymykseen vastaa tekijä itse, kuten esimerkiksi Juhani Siljon aforismissa *Pääteokseni? – Ipse ego* (Siljo 1919, 171). Kysymys–vastaus–skeeman on monisanaisemmin ja kansanomaista kompakysymystä mukailleen toteuttanut Johannes Ojansuu: *Miksi kansalaiset äänestävät etupäässä vain suuria puolueita? Koska ne saavat enemmän ääniä kuin pienet.*

Lauseen informaatorikanteessa voidaan normaalitapauksessakin erottaa teema ja reema. Teema on ajattelun lähtökohta, yleensä ennestään tuttu tai ennen mainittu olio tai asia, ja reema edustaa jotakin uutta, jota tästä tutusta sanotaan. Aforismissa teema voidaan korostetusti nostaa alkuun itsenäisenä ilmauksena, ja koko loppuosa on reemaa, teeman selitystä. Esimerkit ovat Helena Anhavalta: *Pullasorsanuoriso. Oli helpompi nakata pullanpala kuin*

opettaa etsimään ravinto. Puheenaiheen varsinainen identiteetti jää lukijan pohdittavaksi mietelmässä *Hirveä laji. Keskitti koko lahjakuutensa toisen laudalta lyömiseen.*

Aforismin alkuun voidaan nostaa myös puhuttelu tai huudahdus, jolloin loppuosa on ikään kuin repliikki. Tästäkin löytyy lukuisia esimerkkejä Helena Anhavan tuotannosta: *Oi joutsenkaulaiset. Miksi hylkäsitte ankanpojan itsessänne? Sama skeema toistuu sarjana saman tekijän aforismissa Jälkiviisaat: miksi sallitte Hitlerin? Tulevat jälkiviisaat: miksi Milosevicin? Kasvihuoneilmion?*

Aforismi voi lähteä liikkeelle tutusta fraasista, joka toistetaan sellaisenaan, mutta sitten siihen lisätään jotakin, joka kyseenalaistaa tai muuttaa aiemmin luetun merkityksen, esimerkiksi Jarmo Sompin aforismissa *On lottovoitto olla suomalainen. Voiton suuruus tosin vaihtelee.* Lisäyksellä antaa lisätehoa Sami Feiring aforismissaan *Tieto on valtaa, etenkin sen pimittäminen.* Mariitta Hämäläisen aforismissa on myös avainsana *kortti* tulkittava uudelleen: *Kortti kertoo kohtalosi. Älä unohda tunnuslukua.*

Edellistä muistuttava mutta kuitenkin oma skeemansa on sellainen, joka koostuu kahdesta osittain päällekkäisestä predikaatiosta. Tarkoitus on tulkita ensin näistä ensimmäinen ja lisätä sitten uusi lauseenjäsen, joka pakottaa tulkitsemaan koko predikaation uudestaan. Näin on laita esimerkiksi Mirkka Rekolan (1969, 12) aforismissa *Maailma pakottaa, luuta myöten* ja Lassi Kämärin aforismissa *Aurinko paistaa. Meidät.*

Edellä esitetty skeemojen luettelo ei edes pyri olemaan tyhjentävä. Aforismit ovat liian monimuotoisia, jotta niiden kaikkien rakennetta voisi kuvata kaavamaisesti. Tämä pätee erityisesti fragmentin tyylisiin ajatuskulkuihin: *Äkkiä yleisö hätkähtää: elämme arvotyhjiössä. Arvoja on tilattava. Filosoifeilta.* (Helena Anhava.) Markku Envall on todennut väitöskirjassaan, että Jeesuksen vuorisaaunan alku *Autuaita ovat* – on aforistiikan eniten käyttämiä lausekehyksiä ja että myös perinteisiä sananlaskuformuloita hyödynnetään jonkin verran (Envall 1987, 83, 117, 293–299). Yksityiskohtaisen rakenneanalyysin tekee mahdolltomaksi myös se, että pitkälle hiotut mietelmät ovat usein eräänlaisia ”kolmannen asteen aforismeja”, joissa toteutuvat monet skeemat samanaikaisesti. Malliesimerkiksi sopii Sami Feiringin *Kahvikuppeja vasenkätisille, siitähän markkinoinnissa on kysymys.* Määritelmän (*Markkinointi on kahvikuppeja vasenkätisille*) kuvaava osa on nostettu teemaksi ja itse kuvaus on puettu paradoksiksi paljastuvan vertauskuvan muotoon. Näkökulmasta sitten riippuu, tulkitaanko ilmaus markkinatalouden kritiikiksi vai tehokkaan markkinamiehen optimistiseksi ohjelmanjulistukseksi.

Aforismi on prisma

Aforismien kielellinen tarkastelu osoittaa, että mitään yksinomaisesti aforismeille ja kaikille aforismeille tyypillistä kieltä ja rakennetta ei ole olemassaakaan. Kielellistä ilmausta ei siis voi laatia tai tunnistaa aforismiksi pelkkien kieliseikkojen varassa. Aforismissa onkin olennaista muodon ja merkityksen kompleksinen suhde: aforismi sanoo muuta tai enemmän kuin se pintarakenteensa perusteella näyttäisi sanovan. Se kiteyttää ja pysäyttää tiiviiseen muotoon ajatuskulkuja tai erilaisten ajatuskuvien sarjoja, jotka sitten aukeavat, jos aukeavat, lukijan mielessä uudestaan.

Muodon ja merkityksen suhde voi toimia monin tavoin. Puhtaan määritelmän tapauksessa aforismi voidaan joskus ymmärtää sananmukaisesti ja merkitys on sinänsä yksiselitteinen, mutta soveltamismahdollisuuksia on rajoittomasti. Aforismi kertoo vain yleisen periaatteen. Jotkin aforismit toimivat kahdella tasolla: niillä on kirjaimellinen tulkinta ja vertauskuvallinen tulkinta, jotka molemmat ovat järkeviä ja keskenään sopuosinnussa. Näin on laita esimerkiksi Lassi Kämärin aforismissa *Suunta on oikea, kun metsäkone väistää männyn tainta*. Sen sijaan Lauri Kerosuon aforismissa *Miljoonat ihmiset maailmassa olisivat onnellisia, jos jostain löytyisi tuomari, joka määräisi heille vettä ja leipää* ensisijainen ja lukijaa hämmentävä tulkinta perustuu sille oletukselle, että fraasi *vettä ja leipää* merkitsee vankeusrangaistusta. Koska lukijalla on tieto siitä, ettei vankeusrangaistus tee ihmisiä onnellisiksi, hän joutuu etsimään toista ja tällä kertaa aivan sananmukaista tulkintaa, joka tekee aforismista järkevän.

Prototyypissä metaforissa sananmukainen tulkinta ei tule kysymykseen lainkaan, vaan vastaanottajan tehtävänä on havaita aforismissa mainittujen ja tarkoitettujen olioiden tai suhteiden välillä vallitsevat yhtäläisyydet ja niiden merkitys, kuten Lassi Kämärin aforismissa *Vaarallisimmat pedot liikkuvat asfalttiäidakossa*.

Klassinen tehokeino on muotoilla paradoksi eli rakentaa ilmaus siten, että se ensi lukemalta vaikuttaa järjettömältä ja vasta tarkemmin ajatellen paljastuikin järkeväksi: *Jos osattaisiin sanoa, ei puhuttaisi paljon* (Olli-Jukka Jokisaari). Tällaisen aforismin teho perustuu siihen, että tulkitsija aloittaa ajatusketjunsä näistä elementeistä ja assosiaatioista, jotka ilmauksen pintarakenteen helpoimmin tarjoaa. Aforismin tekijä voi siis ohjata tulkintaprosessia tietoisesti rakenteen valinnalla. Lähtemällä liikkeelle tutusta fraasista hän aktivoi vastaanottajan mielessä ne mahdolliset kontekstit, joihin fraasi perinteisesti on liittynyt, ja tuo sitten tulkintaan uuden, yllättävän ulottuvuuden: *Useimmat meistä pyrkivät turvaamaan sen, että lähtiessään täältä menettävät mahdollisimman paljon* (Jarmo Somppi).

Ohjailulla voi pakottaa myös taaksepäin. Lisäämällä jo kerran tulkittuun rakenteeseen uuden elementin tekijä voi pakottaa vastaanottajan arvioimaan

ja tulkitsemaan koko rakenteen uudestaan. Loistava esimerkki tästä on Lassi Kämärin edellä mainittu aforismi *Aurinko paistaa. Meidät*. Hätäinen lukija voi pitää objektin lisäystä vain hauskana kielellisenä tempuna, joka tuo esiin *paistaa*-verbin kaksi eri merkitystä, mutta tekijän varsinaisena päämääränä on huomion kiinnittäminen kolmanteen, nykyään hyvin ajankohtaiseen tulkintaan, joka viittaa ilman otsonikerroksen ohenemiseen ja auringonsäteiden haitallisiin terveysvaikutuksiin.⁵

Sisällön paradoksi voi paljastua aikaa myös aforismin keskeiseksi sisällöksi. Anomalian avulla saadaan aikaan sekä kärjekäs arvostelma että keksimisen iloa, kun mieltämää mielessään aukova lukija päätyy vasta vähitellen huomaamaan ilmauksen mahdottomaksi tai järjettömäksi. Näin on laita Žarko Petanin aforismissa *Poliitikot yrittävät jakaa maailmaa kolmeen yhtä suureen puolikkaaseen*.

Aforismi voi eksplisiittisesti jättää tilaa vastaanottajan tulkinnoille. Edellä on ollut esimerkkejä siitä, että aforistisista lauseista voi puuttua sellaisia lauseenjäseniä, jotka normitetussa yleiskielessä ovat pakollisia ja jotka aforismin tulkitsija joko automaattisesti tai pienen pohdinnan jälkeen osaa lisätä, tai sitten niissä käytetään viittaussanoja, esimerkiksi pronomineja, joilla ei ole omaa merkityssisältöä. Aforismin yhtenä tavoitteena on haastaa lukija kielellisesti, ja ilmausten semanttinen aukkoisuus on yksi tehtävänannon muoto. Koska aukot voi usein täyttää monin eri tavoin, syntyy tila ja tilaus vaihtoehtoisille tulkinnoille.

Aforismi voi olla rakenteeltaan aidosti monitulkintainen, kuten Johannes Ojansuun *Ensisijaisesti näitä aforismeja vaivaa ymmärryksen puute*. On pikemmin sääntö kuin poikkeus, että sanat ja sananmuodot ovat monimerkityksisiä, ja myös lauserakenteet voi usein jäsentää useammalla kuin yhdellä tavalla. Normaalioloissa kielenkäyttäjä ei tätä monitulkintaisuutta yleensä edes huomaa, koska hänen perusolettamuksensa on, että kielellinen viesti on järkevä ja riittävä. Näin hän pystyy taustatietonsa ja kontekstin perusteella alitajuisesti saamaan mielekkäimmän tulkinnan etusijalle ja täydentämään puutteellista viestiä mielessään. Kielelliseen leikittelyyn taipuvainen aforismin laatija voi käyttää tietoisesti hyväkseen tätä ihmisen pyrkimystä tulkita ilmaus konventionaalisesti järkevimmällä tavalla ja eksyttää lukijan väliaikaisesti.

Nykyaforistikon roolit

Aforismin isä Hippokrates oli oman aikansa tieteellinen auktoriteetti, ajattelija ja opettaja. Nykyään aforismien laatija mieltää itsensä ensisijaisesti sa-

⁵ Kiitän tulkinnasta Sami Feiringiä.

nataiteilijaksi ja verbaalivirtuoosiksi. Aforismin pääfunktio on pikemmin tekijän omien ajatusten selkeyttäminen ja esittäminen kuin muiden opettamisen.⁶ Toisaalta aforistikolle on tärkeää, että mielteeseen sisältyvät ajatukset ja päätelmät menevät perille sellaisina, kuin kirjoittaja on itse tarkoittanut. Lukijalla ei siis ole samanlaista tulkinnan vapautta kuin kaunokirjallisuudessa yleensä. Tämä lähentää aforismeja tietokirjallisuuteen.

Muita aforismin funktioita voivat olla olioiden ja asiointilojen yleinen määrittäminen, tekijän oman oppineisuuden ja nokkeluuden osoittaminen, tietyn ajattelumallin tai ideologian välittäminen, lukijan aktivoiminen ajattelemaan ja elämysten tuottaminen esimerkiksi hyvien havaintojen tai kielellisten leikkien muodossa. Hyvin usein aforistikko katsoo tehtäväkseen olemassa olevien asiointilojen kyseenalaistamisen ja lukijoiden järkyttämisen.

Paimion aforismipäivillä 2006 esitin 16.6. järjestetyn aforismityöpajan 16 osanottajalle luettelon aforistikon mahdollisista rooleista ja pyysin heitä valitsemaan niistä kolme sellaista, jotka he tunsivat itselleen läheisimmiksi. Rooleja ja niiden luonnehdintoja käsiteltiin ja täydennettiin keskustellen ennen valintaa, ja tarjolla olleet lopulliset vaihtoehdot olivat seuraavat:

- guru – totuuksien etsijä ja esittäjä
- kasvattaja tai opettaja – (opittujen) ohjeiden antaja
- kapinoitsija – aktiivinen vastustaja
- kriitikko – epäkohtien osoittaja
- toisinajattelija – oman tiensä kulkija, vaihtoehtojen esittäjä
- syrjästäkatsoja – välihuutaja
- hovinarri – (ilkeän)hauska yllättäjä
- herättäjä – ajattelun aktivoija
- innostaja – ilon ja toivon tuoja
- tarkkailija – hyvien havaintojen tekijä.

Kaikki roolit saivat vähintään yhden kannatuksen ilmauksen, mutta ehdottomasti suosituimmaksi osoittautui toisinajattelijan rooli (12 ääntä). Seuraavaksi eniten kannatusta saivat hovinarri (9 ääntä), kriitikko (7 ääntä) ja syrjästäkatsoja (5 ääntä). Kasvattajan tai opettajan roolin tunsu omakseen vain yksi.

Roolien valinnassa heijastuu se, että aforistikko tukeutuu vahvasti olemassa olevaan, mutta ei tyydy siihen. Hän pikemmin vastustaa kuin hyväksyy, mutta hän tehostaa sanomaansa mieluummin kielellisen leikkittelyn ja huumorin avulla kuin pelkän antipatian tai aggression ilmauksilla. Aforistikko ei juuri kiroile, ei ainakaan karkeasti. *Hitto viekään* -taso riittää yleensä repliikin ja ajatuskuvion tehostajaksi.

⁶ Tässä luvussa esitetyt aforistikkojen kannanotot perustuvat Paimiossa 16.6.2006 järjestetyssä aforismityöpajassa käytyihin keskusteluihin.

Olemassa olevaan tukeutuminen heijastuu myös aforismien laatimistekniikoista. Aforistikko lähtee mielellään liikkeelle tunnetusta skeemasta, ilmauksesta tai fraasista, muuntelee sitä tai liittää siihen oman kommenttinsa tai vastaväitteensä. Joskus lisäykset ovat vain implisiittisesti mukana, ja pelkkä tunnetun ilmauksen nostaminen aforismiksi riittää, kuten Mirikka Rekolan lomaketekstistä poimima: *Tarpeeton pyyhitään yli*. Kullakin tekijällä on omat suosikkistrategiansa, ja usein jo aforismin muodosta voi tunnistaa tekijän.

Kielen ja mielen suhde voi aforistikoilla painottua eri tavoin. Toiset lähtevät liikkeelle nimenomaan kielestä, joko olemassa olevista ilmauksista tai kielen ilmaisumahdollisuuksista. Joskus tekijä näyttää yllättävän itsensäkin: *En tiedä osaanko tarkoittaa mitä sanon* (Haavikko 1981, 45). Toisilla on lähtökohtana hyvä havainto, esimerkiksi kuva tai näkymä, jonka kielentäminen tapahtuu välillä hyvinkin mutkikkaan ajatteluketjun kautta. Molemmissa tapauksissa lopputulos on aforismi, prototyypillisessä muodossaan tiedetyn tekijän lyhyt ja iskevä, muodoltaan hiottu ja pelkistetty, ainutkertainen ja omintakeinen lausuma, joka sisältää kokonaisen ajatuskuvion, sallii monia tulkintoja, herättää lukijan ja saa hänet ajattelemaan.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- ANHAVA, HELENA 1976: *Sivusta. Mietettä*. Helsinki: Otava.
 HAAVIKKO, PAAVO 1981: *Ikuisen rauhan aika*. Helsinki: Otava.
 HELLAAKOSKI, AARO 1955: *Lumipalloja. Aforismeja*. Toimittanut KAARLO MARJANEN. PORVOO – Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
 KIVEKÄS, MIKKO 1965: *Viidesti ihminen. Aforismeja*. Lapua – Vaasa: Herättäjä-Yhdistys.
 KOSKENNIEMI, V. A. 1926: *Matkasauva*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
 KURJENSAARI, MATTI 1957: *Miekkatanssi. Aforismeja, oivalluksia, vastaväitteitä*. Helsinki: Tammi.
 REKOLA, MIRIKKA 1978: *Maailmat lumen vesistöissä. Proosarunoja, aforismeja*. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
 SILJO, JUHANI 1919: *Selvään veteen. Runoja ja tunnuslauseita*. Julkaisut AIN’ELISABET PENNANEN. Helsinki: Otava.
 SKM III:2 = *Suomen kielen muistomerkkejä III,2*. Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteen. Suomeksi kääntänyt ABRAHAM KOLLANIUS, julkaisut MARTTI RAPOLA. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Verkkolähde: www.aforismi.vuodatus.net/ – Suomen aforismiyhdistyksen verkkosivut, joilla on tekijän mukaan järjestetyssä aforismikirjastossa julkaistu seuraavien, artikkelissa siteerattujen tekijöiden aforismeja: Anhava, Helena; Feiring, Sami; Hämäläinen, Mariitta; Jokisaari, Olli-Jukka; Kerosuo, Lauri; Kämäri, Lassi; Lehtinen, Torsti; Melartin, Erkki Juhani; Ojansuu, Johannes; Paronen, Samuli; Petan, Žarko; Pulkkinen, Hannu; Rekola, Mirikka; Sallinen, Lauri; Seppälä, Arto; Somppi, Jarmo.

Kirjallisuus

- ENVALI, MARKKU 1987: *Suomalainen aforismi. Keinoja/rakenteita/lajeja/ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- FLORINUS, HENRIK 1702/1987: *Sananlaskut*. Näköispainos vuonna 1702 ilmestyneestä sananlaskukokoelmasta Wanhain Suomalaisen Tawaliset ja Suloiset Sananlascut. Jälkisanat Matti Kuusi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEININEN, SIMO 2006: *Mikael Agricola ja Erasmus Rotterdamlainen*. Suomi 192. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HENRIKSSON, ALF 1963: *Antiikin tarinoita I–II*. Porvoo – Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- HUIZINGA, J. 1953: *Erasmus*. Saksankielestä suomentanut Eino E. Suolahti. Porvoo – Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- ISK 2004 = *Iso Suomen kielioppi*. AULI HAKULINEN, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN, IRJA ALHO. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOUKKUNEN, KALEVI 1990: *Atomi ja missi. Vierassanojen etymologinen sanakirja*. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- KUUSI, MATTI 1952: Nimityksistä *sananparsi, sananlasku, puheenparsi ja lauseparsi*. *Virittäjä*. ——— 1953: *Vanhain kansan sananlaskuviisauksia. Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo – Helsinki.
- LEHTONEN, MAIJA 1970: Aforismi. PEKKA TARKKA (toim.): *Suomen kirjallisuus VIII*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kustannusosakeyhtiö Otava.
- LEINO-KAUKIAINEN, PIIRJO 2003: *Tiedon taitajat. Suomen tietokirjailijat ry:n historia*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry – Edita.
- MIELIKÄINEN, AILA 1991: *Murteiden murros: levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- ONG, WALTER J. 1982: *Orality and literacy; the technologizing of the word*. London: Routledge.
- SKYUM-NIELSEN, PEDER 1992: *Fyndord. Studier i kortformernes retorik. 1–2*. København.: Hans Reitzels forlag.
- SPICKER, FRIEDEMANN 2000: *Studien zum deutschen Aphorismus im 20. Jahrhundert*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- STRENG-RENKONEN, WALTER J. 1938: *Siivekkäitä sanoja ja sivistyssanoja*. Helsinki: Otava.
- VARPIO, YRJÖ 1981: *Käyttökirjallisuus. Kaunokirjallisuuden rajankäyntiä ja rajatapausten esteitikkää*. Tampereen yliopisto, kotimainen kirjallisuus, monistesarja n:o 21. Tampere.
- VON WELSER, KLAUS 1986: *Die Sprache des Aphorismus. Formen impliziter Argumentation von Lichtenberg bis zum Gegenwart*. Frankfurt am Main – Bern – New York: Peter Lang.
- VIHONEN, SAKARI 1978: *Suomen kielen oppikirja 1600-luvulla. Kieliopillinen ajattelu 1600-luvun suomen kielen oppikirjoissa*. Studia Philologica Jyväskylälänsia 11. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- VILKUNA, MARIA 1992: Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnessa. Suomi 163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- YLIKANGAS, HEIKKI 1984: Vuoden 1734 lain taustaa. ESKO KOIVUSALO ja RAIMO JUSSILA (toim.): *Ruotzin waldacunnan laki*. Näköispainos. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

KAISA HÄKKINEN: *The language and mind of an aphorism*

In recent times a lively interest in aphorisms has been increasing both in Finland and elsewhere in Europe. Aphorisms crystallise many of the most treasured phenomena of our day. Something expressed succinctly gives an immediate reward to its reader, and reaction to the phenomena of

the times in which we live is better expressed through forming aphorisms than wordy compositions. The imprint of acumen and penetration in an aphorism is cherished to be in itself.

In my article I first consider the historical background of aphorisms and literary classification, after which I present the linguistic features of typical aphorisms, the principle types of structure and the possible semantic interpretations that can then be revealed by understanding these structures. Finally, I consider possible roles for the aphorist.

The father of medical science, Hippocrates, originated the concept of the European aphorism. He condensed the principles of his work into a thesis to which he gave the name *Aphorismoi*, which means the defining of boundaries. In the days of Hippocrates teaching took place in the form of a discussion and committing to memory the words of the teacher.

After the beginning of our Common Era the monopoly on teaching was transferred to Europe and to the Church. Adages chosen at random from the Bible or other holy writings were considered to represent superhuman intellect and universal order. At the end of the Middle Ages the legacy of antiquity was merged with the ecclesiastical when Erasmus of Rotterdam published the sayings of antiquity together with a collection of explanations which included the meditations of the Church fathers and verses from the Bible.

It was the French Moralists at the end of the 16th and throughout the 17th century that provided the next turning point. The Moralists tried, in the spirit of the Stoics, to elevate the salon level of morality of the aristocracy and expressed their thoughts in the form of condensed adages, *maxims*, which were in direct contrast to the ornamental eloquent rhetoric of the Court.

At the end of the 18th century the structure of adages began to widen as a result of the work of G. C. Lichtenberg, the founder of the German art of aphorism. The new form was named a *fragment*. By this was meant chains of thought that were longer than the French maxim and more freely formed, separate parts of a larger entirety of thought as it were which may have been accompanied with headings of their own.

The true appearance of the Finnish aphorism took place in the 1910s with the publishing of adages in the cultural and literary journals of the period. The most important pioneer was the poet V. A. Koskenniemi. There were also some aphoristic-like expressions in the older literature and in folklore.

The roots of the aphorism are in non-fiction, although they have always been connected with an artistic element or, at least, an element of adeptness with words. This cutting form has been important for practical reasons: an aphorism is meant to be remembered and reiterated. Nowadays there are many kinds of aphorism. Some are poetic fiction, others are penetrative and argument-related non-fiction, yet others belong to the literature of opinion and still others are pure humour.

The language of the aphorism is analytical and logical, the level of thought being that of science and expertise. The chosen linguistic form accords with the standard literary language, and thus raises the inventor of the aphorism to a level above himself and contributes added-value to the content. Aphorisms make use of words and terms of foreign origin as also derivatives with an abstract meaning, for example cultural words and technical terms. Aphorisms do not normally include the vocabulary of dialects or slang.

At the level of the phrase it is characteristic for aphorisms to seek a spoken language context: thus there are gaps in the syntax, words open to several interpretations and constructions, and also reference words which make the reader complete the text herself. Other means of creating effect are repetition and variation, and experimentation with the multiple meanings of words and structures.

The prototypical aphorism is a representative phrase of simple identification or a descriptive predicate: an entity is named about which something is stated. This can be described by the formula "A is equal to B". With the help of metaphor much content can be loaded into a simple form. Essential to the aphorism is the complex relationship between form and meaning: the aphorism says something other than or more than what its superficial structure appears to be saying.

This simple predicate can be expanded by adding a frame of reference, for example an explanation or application. Predicates can be matched, and reiteration or contrast may be used for drawing parallels either at the word or phrase level. A cause and effect relationship can exist between predicates. An aphorism can be formed by question and answer or other lines of speech. A popular mental schema is phrase variation.

Although modern aphorists view literary work in many ways, the most significant role is that played by the dissident. It is also important to observe the roles of the court jester, the critic and the bystander. The originators of aphorisms conceive themselves principally as verbal virtuosos, those that question the status quo and the communicators of astute observation, rather than as educators, teachers or purveyors of scientific authority.